

حقیقت عاشورا

مؤلف: محمد عوده رحیلی

مترجم: قریب اللہ مطیع

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

آدرس ایمیل:

سایت‌های مفید

www.aqeedeh.com

www.nourtv.net

www.islamtxt.com

www.sadaislam.com

www.ahlesonnat.com

www.islamhouse.com

www.isl.org.uk

www.bidary.net

www.islamtape.com

www.tabesh.net

www.blestfamily.com

www.farsi.sunnionline.us

www.islamworldnews.com

www.sunni-news.net

www.islamage.com

www.mohtadeen.com

www.islamwebpedia.com

www.ijtehadat.com

www.islampp.com

www.islam411.com

www.videofarda.com

فهرست

۱	فهرست
۳	مقدمه مترجم
۵	روزه های نفلی «مستحب» در طول سال
۷	عاشورا در لغت
۷	سبب نامگذاری عاشورا به این اسم
۸	امر به روزه گرفتن عاشورا
۹	منسوخ شدن روزه عاشورا
۱۰	تعیین روز عاشورا
۱۱	حکم روزه گرفتن عاشورا
۱۲	حکمت در روزه عاشورا
۱۴	انواع روزه عاشورا
۱۴	نوع اول روزه گرفتن نهم و دهم و یازدهم محرم
۱۵	نوع دوم: روزه گرفتن نهم و دهم محرم
۱۵	نوع سوم: روزه گرفتن نهم و دهم و یا دهم با یازدهم ماه محرم
۱۶	نوع چهارم: روزه گرفتن دهم محرم به تنهایی
۱۷	فضیلت روز عاشورا
۱۹	روزه پیامبران علیهم السلام در عاشورا
۲۰	روزه نوح علیه السلام در روز عاشورا
۲۲	روزه موسی علیه السلام در عاشورا
۲۴	روزه گرفتن پیامبر گرامی مان <small>ﷺ</small> در عاشورا
۲۵	روزه گرفتن صحابه و تابعین در روز عاشورا
۲۶	روزه گرفتن قریش و اهل جاهلیت در روز عاشورا
۲۷	آیا روز زینت، روز عاشورا بود؟
۲۹	عاشورا در عهد اموی ها و عباسی ها

۳۰	عاشورا در عهد فاطمی ها
۳۰	عاشورا در عهد ایوبی ها
۳۱	عاشورا در عهد آل بویه
۳۲	بدعت هایی که در عاشورا صورت می گیرد و باید از آن دوری جست
۳۵	ماتم در روز عاشورا
۳۷	گلچینی از روایات اهل بیت علیهم السلام
۴۱	مراجع
۴۴	جراید و مجلات

مقدمه مترجم

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده و على آله وأصحابه الذين صدقوا وعده
وبعد:

خداوند متعال میفرماید: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ * فَإِنْ زَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) .
ترجمه: «ای مومنان! همگی اسلام را به تمام و کمال بپذیرید و به صلح و آشتی در آید، و از گامهای شیطان پیروی نکنید و به دنبال او راه نروید بی گمان او دشمن آشکار شما است و اگر بعد از آمدن دلائل واضح منحرف و دچار لغزش شدید و به دام شیطان افتادید بدانید که بی گمان خداوند توانا و حکیم است».
آیات فوق مؤمنان را به پیروی اوامر خداوند و فرمانبرداری احکام و قوانین شریعت محمدی امر می نماید چنانکه از پیروی گامهای شیطان و آنچه را پسندیده و زیبا جلوه میدهد منع نموده است.

اسلام دینی متکامل است که هیچگونه زیادت و کمی را پذیرا نیست زیرا خداوند دینش را به وسیله حضرت محمد ﷺ به اتمام رسانید، همه احکام و قوانین را به طور مکمل و مفصل به مردم بیان کرد، برای هیچ کسی جای نو آوری و تجدید در دین باقی نمانده است، و آنکه در اسلام چیزی را بوجود آورد که از آن نباشد و یا اصلی از اصولش بدان گواهی ندهد پس آن مردود بوده بدان توجه نمی شود. شیطان همیشه کوشیده است تا مسلمانان را از راه اصلی شان به کجراهه و گمراهی بکشاند، و مانند خود تعدادی را هلاک نماید، پس افسوس به کسانی که از راه خدا دور گشتند و از جاده حق منحرف شدند و به بیراهه رفتند.

خداوند میفرماید: ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾^۲. ترجمه: «آنان که بافرمان او مخالفت میکنند باید از این بترسند که بلائی گریبانگیرشان گردد. یا اینکه به عذاب در دنیاکی دچار شوند».

۱ - بقره: ۲۰۸-۲۰۹

۲ - نور ۶۳.

امروز مصائب گوناگونی که اعم از قحطی، ویرانی، کشتار، زلزله، ذلت و غیره گریبانگیر مسلمانان است سبب اساسی آن، دوری آنها از اوامر خداوند و رسولش است، هیچ روزی نیست که واقعه تلخی بر مسلمانان رخ ندهد، ولی بخود نمی آیند و متوجه نمیشوند!

متأسفانه شیطان توانسته است، سنت را بدعت، و بدعت را سنت به مردم جلوه دهد و تعدادی را بدنبال خود بکشد.

عاشورا! روزیکه با روزه گرفتن گناهان یکسال قبل محو می گردد ولی شیطان با حيله و نیرنگش توانست اینروز را از خط سیر اصلی اش منحرف سازد. علاوه بر آن، آنها را مرتکب اعمال ناشایسته و بدعت در دین کند.

این رساله کوچک بیانگر این حقیقت است، خواننده گرامی از لابلای آن در می یابد که عمل پیامبرمان صلی الله علیه و آله و یارانش چه بود و شیطان با چه نیرنگی بعضی ها را به کجا برده است؟!

خواننده گرانقدر! کتابی که اکنون به شما تقدیم می داریم حقیقت روز عاشورا را بیان می کند، مؤلف این کتاب برادر فاضل ما محمد عوده رحیلی است که خداوند به وی توفیق داد تا معلومات مفصلی در مورد روز عاشورا و آنچه به اینروز ارتباط دارد (صوم عاشورا و ما یرتبط بهذا الیوم) جمع آوری کند. از خداوند پاداش بزرگ برایش استدعا می کنیم.

بنده این کتاب را بطور مختصر به زبان فارسی ترجمه کردم تا آن عده از مسلمانان که از حقیقت روز عاشورا بی خبرند آگاه شوند همچنین راهی از راه های شیطان که بعضی از برادران و خواهران ما را به بیراهه برده است مسدود گردد. در اخیر از خداوند مسئلت دارم که این عمل را خالصانه برای رضای خویش بپذیرد و به ما اخلاص در عمل ارزانی فرماید و توفیقمان دهد که بندگان شایسته او باشیم و ما را از رفتن بدنبال شیطان و ظالمان و فاسقان بدور دارد. **إنه سمیع مجیب**

قریب الله مطیع

مدینه منوره

۱۸ شوال ۱۴۲۴ هـ ق

روزه های نفلی «مستحب» در طول سال

علاوه بر ماه مبارک رمضان، گرفتن روزه نفلی که مسلمان را به خداوند نزدیک می کند، از پیامبر بزرگوارمان حضرت محمد ﷺ ثابت است و امتش را نیز به آن ترغیب و تشویق نموده است چنانکه آنحضرت ﷺ فرموده است: «کسیکه یک روز، در راه خدا (بخاطر رضای خدا) روزه بگیرد، خداوند رویش را از آتش دوزخ به اندازه هفتاد سال دور نگه می دارد»^۱.

و در حدیث قدسی از آنحضرت ﷺ روایت است که خداوند می فرماید: «هر عمل فرزند آدم برای خود اوست غیر از روزه که آن برای من است و من پاداش آن را می دهم»^۲ به همین منظور پیامبر گرامی اسلام ﷺ به روزه گرفتن بعضی از روزهای سال ترغیب نموده اند تا سبب کامیابی و پیروزی بنده مسلمان در آخرت گردد، این روزه ها از قرار ذیل می باشد:

۱- روزه داود (علیه السلام) افضل ترین روزه نفلی است، پیامبر ﷺ به عبدالله ابن عمرو چنین توصیه می نماید: «یک روز، روزه بگیر و یک روز، نگیر، این روزه داود (علیه السلام) بوده است که افضل ترین روزه هاست»^۳.

۲- روزه شش روز ماه شوال: از ابو ایوب رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی علیه وآله وسلم فرمود: «کسی که رمضان را روزه گرفته و به دنبال آن شش روز از شوال را نیز روزه بگیرد. مانند آن است که همیشه روزه دار باشد»^۴.

۳- روزه گرفتن سه روز از هر ماه: از ابوذر رضی الله عنه روایت است که پیامبر ﷺ فرمود: «ای اباذر! هر گاه خواستی سه روز از هر ماه روزه بگیری، پس سیزدهم، چهاردهم، و پانزدهم را روزه بگیر»^۵.

۱- بخاری ۳۱۶/۲

۲- مسلم ۸۰۷/۲

۳- بخاری ۵۲/۲

۴- مسلم ۸۲۲/۲

۵- ترمذی ۱۲۵/۳

۴- روزه دوشنبه و پنجشنبه: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «اعمال بندگان روز دوشنبه و پنجشنبه به خداوند عرضه می شود و من دوست دارم که عملم در حالیکه روزه دارهستم به خداوند عرضه شود»^۱.

۵- روزه روز عرفه: روز عرفه روز نهم ماه ذی الحجه است که حجاج در عرفات به حضور خداوند می ایستند، که روز بسیار بزرگ و عظیمی است، گرفتن روزه درین روز خجسته، گناهان دو سال را پاک می نماید، پیامبر صلی الله علیه و آله چنین می فرماید: «امیدوارم که خداوند (بخاطر روزه، روز عرفه) گناهان سال قبل و بعدش را ببخشد»^۲.

۶- روزه ماه محرم: حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت می کند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «بهترین روزه بعد از ماه رمضان، ماه محرم است، و بهترین نماز بعد از نمازهای پنجگانه نماز شب است»^۳.

زیرا ماه محرم نخستین ماه سال است بنابراین اگر با عمل نیک مانند روزه آغاز گردد، سال بهتر و پر از برکت خواهد بود.

۷- روزه ماه شعبان: ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها می فرماید: «من ندیدم که رسول خدا صلی الله علیه و آله در هیچ ماهی بیشتر از ماه شعبان روزه بگیرد زیرا که تمام ماه را روزه می گرفت»^۴.

۸- روزه روز عاشورا که موضوع بحث ما خواهد بود، عاشورا روز دهم ماه محرم است که خداوند گناهان یکسال گذشته را برای روزه دار در این روز می بخشد، از ابی قتاده رضی الله عنه روایت است که آنحضرت صلی الله علیه و آله فرموده است: «امیدوارم که خداوند روزه عاشورا را سبب کفاره گناهان سال گذشته قرار دهد»^۵.

۱- ترمذی ۱۱۳/۳

۲- مسلم ۸۱۹/۲

۳- مسلم ۸۲۱/۲

۴- بخاری ۵۰/۲

۵- مسلم ۸۱۹/۲

عاشورا در لغت

روز دهم ماه محرم را عاشورا گویند، زیرا عدد ده را در عربی عشر می گویند و این کلمه به چند لفظ مختلف در کتابهای لغت عربی ذکر شده است مانند عاشوراء - عشوراء - عاشورا - عشورا - عاشور بر وزن هارون^۱ در بعضی از کتاب های قاموس عربی، عاشورا روز نهم محرم را نیز گفته اند^۲ و علمای لغت در اصل کلمه عاشورا اختلاف دارند، بعضی می گویند عاشورا کلمه عربی است و بعضی دیگر عاشورا را کلمه عبرانی خوانده اند.^۳

سبب نامگذاری عاشورا به این اسم

در مورد نامگذاری این روز به نام عاشورا اقوال و روایات متعددی ذکر شده است بعضی می گویند که سبب نامگذاری عاشورا به این نام همانا دهم ماه محرم است و این قول واضح تر و نزدیکتر به دهم ماه محرم است، و گفته شده است که عاشورا روزی است که خداوند تعالی ده پیامبرش را با ده کرامت افتخار بخشیده است که از قرار ذیل است.

اول: در این روز، خداوند موسی علیه السلام را نصرت بخشید، در دریا راه را برایش باز نمود تا از چنگ فرعون نجات یافت و فرعون با لشکرش غرق گردید.

دوم: در این روز کشتی نوح علیه السلام با سلامتی در جودی استقرار یافت.

سوم: در این روز یونس علیه السلام از شکم نهنگ نجات یافت.

چهارم: در این روز خداوند توبه آدم علیه السلام را پذیرفت.

پنجم: در این روز یوسف علیه السلام از قعر چاه تاریک بیرون آورده شد.

ششم: در این روز عیسی علیه السلام به دنیا آمد و در همین روز به آسمان برده شد.

هفتم: در این روز خداوند داود علیه السلام را مورد عفو و بخشش خود قرار داد.

هشتم: در این روز ابراهیم علیه السلام چشم به جهان گشود.

۱- المصباح المنیر ص ۱۵۶، دایرة المعارف بستانی ۴۴۵/۱۱

۲- لسان العرب ۵۶۹/۴، و القاموس المحيط ص ۵۶۵

۳- دائرة المعارف بستانی ۴۴۵/۱۱ و الآثار الباقیه از البيرونی ص ۳۳۰

نهم: در این روز چشمان یعقوب علیه السلام دو باره روشن گردید و بینا شد.
 دهم: در این روز گناهان گذشته و آینده پیامبر بزرگ اسلام صلی الله علیه و آله بخشیده شد.^۱
 در کتاب های تاریخ خصائص زیادی در مورد روز عاشورا ذکر شده است که ارتباطی به نامگذاری آن ندارد، و در مورد پیامبران باید گفت که خصائص و کرامات آنان بالاتر از این عدد است، و بعضی گفته اند که عاشورا بخاطر این، به این اسم نامگذاری شده است که خداوند امت محمد صلی الله علیه و آله را به ده کرامات مشرف ساخته است که بطور مختصر آنرا بیان می داریم:

- ۱- ماه رجب که بر دیگر ماه ها فضیلت دارد.
- ۲- ماه شعبان که بر دیگر ماه ها فضیلت دارد.
- ۳- ماه مبارک رمضان که فضیلت آن بر همه آشکار است.
- ۴- شب قدر که بهتر از هزار ماه است.
- ۵- روز عید که روز پاداش دادن خداوند به بندگان است.
- ۶- روز های ده گانه (ذی الحجّه) که روزهای ذکر خداوند است.
- ۷- روز عرفه که روزه گرفتن در این روز کفاره گناهان دو سال است.
- ۸- روز عید اضحی یا روز قربانی که سبب نزدیکی به خداوند است.
- ۹- روز های جمعه که بهترین روزهای هفته است.
- ۱۰- روز عاشورا که روزه گرفتن درین روز کفاره گناهان یک سال قبل است.^۲

امر به روزه گرفتن عاشورا

هنگامیکه پیامبر گرامی مان حضرت محمد صلی الله علیه و آله در ماه ربیع الاول سال اول هجری به مدینه منوره هجرت کردند، و ماه محرم سال دوم هجری را در مدینه سپری نمودند، دیدند که یهود در روز عاشورا روزه می گیرند، زیرا پیامبرشان موسی علیه السلام این روز را روزه می گرفت. آن حضرت صلی الله علیه و آله یارانش را به روزه گرفتن این روز امر نمود. صبح

۱ - عمدة القاری ۱۱۷/۱۱

۲ - اللباب فی الجمع بین السنه والکتاب ۴۳۱/۱

روز دهم محرم بود که آن حضرت صلی الله علیه و آله دستور دادند تا همگی این روز را روزه بگیرند در حالیکه بعضی از مردم مانند روزهای دیگر شروع به خوردن و نوشیدن کرده بودند، آن حضرت صلی الله علیه و آله به قریه ها و دهکده های اطراف مدینه نیز اشخاصی فرستاد تا به مردم اطلاع دهند که روزه بگیرند و کسانی که در این روز شروع به خوردن و نوشیدن نموده بودند نیز از خوردن و نوشیدن امتناع ورزند و بقیه روز را روزه بگیرند، در این مورد احادیث زیادی روایت شده است که ما بطور نمونه به ذکر چندی اکتفا می کنیم:

۱- از سلمه بن اکوع رضی الله عنه روایت است که آنحضرت صلی الله علیه و آله به مردی از قبیله اسلم امر نمود تا به مردم اعلان نماید، کسی که تا حالا نخورده است روزه بگیرد زیرا امروز روز عاشورا است.^۱

۲- از مجزئه بن زاهر از پدرش روایت است که پیامبر صلی الله علیه و آله به روزه گرفتن عاشورا امر نمود و فرمود: «کسیکه روزه دار است پس روزه اش را تکمیل نماید و کسیکه روزه دار نیست باقی روز را روزه بگیرد».^۲

۳- از بعجه بن عبدالله روایت است که وی از پدرش شنیده است که آنحضرت صلی الله علیه و آله روزی به آنها فرمود: «امروز روز عاشورا است پس روزه بگیرید». شخصی از بنی عمرو بن عوف گفت: ای رسول خدا، من از نزد قوم آمدم در حالیکه بعضی از آنها روزه داشتند و بعضی دیگر نداشتند! پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «برو به قومت بگو: کسانی که روزه ندارند، روزه بگیرند و آنرا تکمیل نمایند».^۳

منسوخ شدن روزه عاشورا

در ماه شعبان سال دوم هجری، خداوند روزه ماه مبارک رمضان را بر مسلمانان فرض گردانید، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یارانش را از روزه عاشورا منع نکرد و نه دوباره چنانکه در سال اول هجری امر نموده بود امر فرمود ولی به گرفتن روزه عاشورا تشویق و ترغیب می نمود زیرا پاداش و ثواب زیادی در آن نهفته است، پس اگر کسی روز

۱- بخاری ۵۹/۲

۲- طبرانی ۳۵۱/۱ المعجم الاوسط

۳- مسند امام احمد ۴۶۷/۶

عاشورا روزه بگیرد اجر و پاداش می گیرد و کسیکه روزه نگیرد، ایرادی بر او نیست^۱ از پیامبر بزرگ اسلام حضرت محمد ﷺ روایاتی نقل است که دلالت واضح به منسوخ بودن روزه عاشورا می نماید بنابراین گرفتن آن اختیاری است.

۱- از عایشه رضی الله عنها روایت است که فرمود: آن حضرت صلی الله علیه و آله امر به روزه عاشورا نمود ولی هنگامی که روزه رمضان بر او فرض گردید فرمود: «هرکسی می خواهد، روز عاشورا روزه گیرد و هر کسیکه نمی خواهد نگیرد»^۲.

۲- از ابن عمر رضی الله عنهما روایت است که فرمود: روز عاشورا را در زمان جاهلیت روزه می گرفتیم، هنگامیکه روزه ماه رمضان بر ما فرض گردید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «این روزی از روزهای خداوند است هر کس می خواهد روزه بگیرد و هر کس نمی خواهد آنرا ترک کند»^۳.

تعیین روز عاشورا

در مورد تعیین روز عاشورا سه دیدگاه وجود دارد: عده ای گفته اند که روز عاشورا نهم محرم است، ولی اکثر علما بر این رأی هستند که روز دهم ماه محرم روز عاشورا است که این دیدگاه راجح و مستدل است و رأی دیگر، روز یازدهم ماه محرم را روز عاشورا می داند.^۴

دلایل زیادی وجود دارد که روز دهم محرم روز عاشورا می باشد از جمله:

۱- از عایشه رضی الله عنها روایت است که پیامبر صلی الله علیه و آله به روزه گرفتن روزه عاشورا در دهم

محرم امر فرمود^۵

۲- از ابن عباس رضی الله عنهما روایت است که آنحضرت صلی الله علیه و آله در روز دهم محرم امر به روزه

گرفتن عاشورا نمودند^۱.

۱ - فقه السنة ۱/۴۳۳

۲- بخاری ۵۸/۲

۳- ابی داود ۸۱۸/۲

۴ - عمدة القاری ۱۱۷/۱۱

۵- مجمع الزوائد ۳/۱۸۹

۳- از سعید بن مسیب و حسن بصری و عکرمه روایت است که فرموده اند: روز عاشورا دهم محرم است.^۲
 خلاصه این مطلب: آنچه که میان علمای سلف و خلف مشهور و معروف است این است که عاشورا روز دهم ماه محرم می باشد.^۳

حکم روزه گرفتن عاشورا

علما اتفاق دارند که روزه روز عاشورا سنت است.
 در مورد این که آیا در ابتدای اسلام قبل از فرضیت رمضان روزه عاشورا واجب بود یا مستحب؟

دو قول مشهور از علما وجود دارد که صحیح ترین این دو قول این است که روزه عاشورا در ابتدای اسلام واجب بود و سپس حکم آن مستحب گردید، زیرا پیامبر ﷺ بعد از فرضیت رمضان کسی را به گرفتن روزه عاشورا امر ننمود.^۴

۱- از عایشه رضی الله عنها روایت است که آنحضرت صلی الله علیه و آله به روزه گرفتن روزه عاشورا امر فرمودند. ولی هنگامی که روزه رمضان فرض گردید، بعضی در روز عاشورا روزه گرفتند و بعضی نگرفتند.^۵

۲- از سلمه بن اکوع رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه و آله به مردی از قبیله اسلم دستور دادند تا به مردم قریه اش بگوید: کسیکه غذا تناول نموده است باقی روز را روزه بگیرد و کسیکه چیزی نخورده است پس روزه خود را تکمیل نماید زیرا امروز روز عاشورا است.^۶

۱- ترمذی ۱۱۹/۳

۲- مصنف ابن ابی شیبہ ۵۹/۳

۳- شرح مسلم از نووی ۱۲/۸

۴- مجموع فتاوی از ابن تیمیہ ۳۱۱/۲۵

۵- بخاری ۲۸/۲

۶- بخاری ۵۹/۲

ملاعلی قاری رحمه الله علیه می گوید: این حدیث دلالت صریح بر واجب بودن روزه عاشورا قبل از فرضیت رمضان می نماید که بعداً منسوخ گردید و حکم سنت را بخود گرفت.

۳- در روایت ابو داود چنین ذکر است که نمایندگان از اسلم نزد آن حضرت ﷺ آمدند پیامبر ﷺ از آنها پرسید:

«آیا این روز را روزه گرفتید؟» گفتند: نه، پیامبر ﷺ فرمود: «بقیه روزتان را روزه بگیرید و قضایش را بجا آرید».

عینی رحمه الله علیه می گوید: این حدیث دلالت صریح بر فرضیت روزه عاشورا می نماید زیرا بجا آوردن قضا جز در واجبات در چیز دیگری نمی باشد^۱.

ابن قیم رحمه الله علیه می گوید: پیامبر ﷺ روز عاشورا را روزه می گرفت، و زمانیکه روزه رمضان فرض گردید آنرا ترک کرد. پس روزه عاشورا قبل از رمضان فرض بود سپس واجب بودنش منسوخ شد نه اینکه بگوییم مستحب بودنش منسوخ شد^۲.

حکمت در روزه عاشورا

عبدالله بن عباس رضی الله عنه حکمت روزه روز عاشورا را چنین بیان می کند: زمانیکه پیامبر ﷺ به مدینه منوره هجرت نمود، یهود را دید که روز عاشورا روزه می گیرند حضرت (علیه السلام) از آنها پرسید: «این چه روزی است؟» گفتند: این روز نیکی است، روزیکه خداوند بنی اسرائیل را از چنگ دشمن نجات بخشید، لذا موسی علیه السلام این روز را روزه گرفت. آنحضرت ﷺ فرمود:

«من از شما به موسی نزدیکترم». همین بود که این روز را روزه گرفت و امتش را به روزه گرفتن این روز خجسته امر فرمود^۳.

پیامبر گرامی مان ﷺ خویش را نزدیکتر و شایسته تر از دیگران به موسی علیه السلام و پیروی از وی می دانست. زیرا پیامبر ﷺ و امتش با موسی علیه السلام در اصول دین متفق اند

۱- عمدة القاری ۱۱/۱۱۹.

۲- زاد المعاد ۲/ ۷۱.

۳- بخاری ۳/ ۵۸.

و کتابش تورات را تصدیق می نمایند، ولی شما یهودیان از پیروی موسی علیه السلام دست کشیدید و سرباز زدید و در کتابش تحریف و تغییر ایجاد نمودید، همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله در رسالت با موسی علیه السلام مشترک است و برادری دینی و نزدیکی آشکار میان ایشان وجود دارد زیرا در فرمانبرداری و پیروی او امر خداوند با موسی علیه السلام نسبت به دیگران پیش قدم و پیشتاز است، به همین منظور خودش این روز را روزه گرفت و امتش را نیز به روزه عاشورا امر فرمود.

در همان وقت پیامبر صلی الله علیه و آله دوست داشت تا با اهل کتاب موافقت و نزدیکی وجود داشته باشد خصوصاً در مسائلی که از طرف خداوند مأمور به مخالفت آنها نشده باشد، همچنین آنحضرت صلی الله علیه و آله میخواست تا میان اهل کتاب و مسلمانان فضای محبت و الفت ایجاد گردد، اما هنگامیکه عداوت، دشمنی و ضدیت آنها را در مقابل مسلمانان درک کرد، بعد از فتح مکه به مخالفت با آنها دستور داد.^۱

پیامبر صلی الله علیه و آله آگاهی داد که خود و امتش مستحق تر و نزدیکتر به موسی علیه السلام نسبت به یهود اند، هنگامیکه موسی علیه السلام شکر خداوند را بجا آورد و این روز را روزه گرفت پس ما باید به طریق اولی به ایشان اقتدا نمائیم و از ایشان پیروی کنیم، به ویژه اگر بگوییم: شریعت امت های قبلی برای ما شریعت است به شرط اینکه با شریعت ما تعارضی نداشته باشد. تعظیم نمودن پیامبر صلی الله علیه و آله آنچه راکه موسی علیه السلام با عظمت شمرده است از نگاه پیروی شریعت موسی علیه السلام نبوده بلکه از نگاه موافقت شریعت وی با شریعت محمد صلی الله علیه و آله می باشد، یا اینکه پیامبر صلی الله علیه و آله روزه عاشورا را بخاطر نجات یافتن موسی علیه السلام از چنگ فرعون و شکر گذاری خداوند از این واقعه بزرگ روزه گرفت چنانکه آنحضرت صلی الله علیه و آله هنگامیکه از قبول توبه داود علیه السلام آگاه گردید به سجده افتاد و شکر خداوند را بجا آورد،^۲ روزه گرفتن آنحضرت صلی الله علیه و آله در روز عاشورا اختیاری بود نه واجب و فرض.^۳

۱- زاد المعاد ۲/۷۰

۲- مرقاة المفاتیح ۴/۳۰۴

۳- شرح معانی الآثار ۲/۷۵

ولی الله دهلوی می فرماید: راز و سرّ در مشروعیت روزه عاشورا اینست که چون خداوند موسی علیه السلام را از فرعون و قومش نجات داد موسی علیه السلام بخاطر شکر گذاری خداوند این روز را روزه گرفت، به همین ترتیب این روز میان اهل کتاب و عرب سنتی بجا ماند، سپس پیامبر صلی الله علیه و آله اینروز را مورد تأیید قرار داد.^۱ پس حکمت از گرفتن روزه عاشورا همانا شکر گذاری خداوند بخاطر نجات موسی علیه السلام از فرعون است، و هر که اینروز را روزه بگیرد واقعاً در شکر گذاری خداوند با موسی علیه السلام اشتراک نموده است و این اجر و پاداش بزرگ را غنیمت شمرده است.^۲

انواع روزه عاشورا

علما روزه روز عاشورا را به چهار نوع تقسیم نموده اند که از قرار ذیل می باشد:^۳

نوع اول: روزه گرفتن نهم، دهم و یازدهم محرم.

نوع دوم: روزه گرفتن نهم و دهم محرم.

نوع سوم: روزه گرفتن نهم و دهم یا دهم با یازدهم محرم.

نوع چهارم: روزه گرفتن دهم محرم.

نوع اول روزه گرفتن نهم و دهم و یازدهم محرم

این نوع بهترین و افضلترین انواع فوق بشمار می رود و دلیل افضلیت آن حدیث ابن عباس رضی الله عنه است که آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «روز عاشورا را روزه بگیرید و با یهود مخالفت نمایید، یک روز قبل و یک روز بعدش را نیز روزه بگیرید».^۴

فوایدی که در روزه گرفتن نهم و دهم و یازدهم محرم موجود است:

۱- پاداش روزه یکماهه برای روزه دار داده می شود زیرا یک نیکی در میزان خداوند برابر با ده نیکی است.

۱- حجة الله البالغة ۵۳۲/۲

۲- حکمة التشريع و فلسفته از جرجاوی ۲۱۲/۱

۳- مجلة البلاد- ابوتراب ظاهری عدد ۸۳۵۱ محرم ۱۴۰۷هـ- ص ۵

۴- شعب الامان از بیهقی ۳۶۵/۳

- ۲- روزه گرفتن در ماه محرم بهتر از هر ماهی بعد از رمضان است.
- ۳- با گرفتن روزه نهم و یازدهم همراه با دهم محرم، مخالفت با روزه یهود می باشد.
- ۴- گناهان یک سال قبل مورد عفو قرار می گیرد مشروط بر اینکه از گناهان کبیره اجتناب ورزیده شود.^۱

نوع دوم: روزه گرفتن نهم و دهم محرم

در این مورد احادیث زیادی وارد است که بطور نمونه حدیثی را که امام مسلم از ابن عباس رضی الله عنه روایت کرده است ذکر می نمایم: هنگامیکه پیامبر صلی الله علیه و آله روز عاشورا را روزه گرفت و امتش را به روزه گرفتن این روز امر فرمود یاران آنحضرت رضی الله عنهم فرمودند: ای رسول خدا این روز با عظمتی نزد یهود و نصاری است، آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «هر گاه سال آینده اینروز فرا رسید انشاء الله روز نهم را نیز روزه خواهیم گرفت»^۲.

و در روایت دیگری چنین آمده است: «اگر زنده بودیم با آنها مخالفت می ورزیم و روز نهم را روزه می گیریم»^۳.

فواید روزه گرفتن نهم و دهم محرم:

- ۱- مخالفت با یهود، زیرا آنها تنها روز دهم محرم را روزه می گرفتند.
- ۲- احتیاط در روزه دهم محرم، ترس از ناقص بودن مهتاب و یا احتمال خطا نمودن در تعیین روز نهم محرم، که شاید روز دهم باشد.
- ۳- دوری از روزه گرفتن منفرد مانند روز جمعه که بعضی ها مکروه گفته اند.^۴ ابن عباس رضی الله عنه روز نهم و دهم را روزه می گرفت تا روز عاشورا را از دست ندهد.^۵

نوع سوم: روزه گرفتن نهم و دهم و یا دهم با یازدهم ماه محرم

۱- بهجة الناظرین ص ۱۵۹

۲- مسلم ۷۹۸/۲

۳- طبرانی در معجم کبیر ۱۳۱/۱۱

۴- مجموع از نووی ۳۸۳/۶

۵- لطائف الاخبار از ابن رجب ص ۴۹

دلیل این نوع حدیث ابن عباس رضی الله عنه است که آنحضرت صلی الله علیه و آله در مورد روزه عاشورا فرموده است:

اینروز «عاشورا» را روزه بگیرید و یکروز قبلش و یا یک روز بعدش را نیز روزه بگیرید و با یهود مشابَهت اختیار نکنید^۱. ابن همام می نویسد: گرفتن روزه عاشورا مستحب است همچنین روزه گرفتن یک روز قبل و یا یک روز بعدش نیز مستحب است، زیرا روزه منفرد عاشورا مکروه است چون مشابَهت با یهود می باشد^۲. روزه گرفتن نهم محرم از سه نگاه مطلوب است:

۱- احتیاط در روز عاشورا ۲- از روزهای دهه اول ماه محرم است ۳- و از روزهای ماه حرام بشمار می رود.

روزه گرفتن دهم محرم نیز از سه نگاه مطلوب می باشد:

۱- اینکه روز عاشورا ۲- از روزهای دهه اول ماه محرم است. ۳- از جمله روز های ماه حرام می باشد.

و روزه گرفتن یازدهم محرم از دو نگاه مطلوب می باشد.

۱- احتیاط نمودن در روز عاشورا. ۲- از روزهای ماه حرام بشمار می رود.^۳

نوع چهارم: روزه گرفتن دهم محرم به تنهایی

این مرتبه از پائین ترین مراتب روزه عاشورا می باشد و دلیل آن حدیث عایشه رضی الله عنها است که فرموده است: آنحضرت صلی الله علیه و آله روز دهم محرم را به روزه گرفتن امر فرمود.^۴ بعضی از علماء روزه گرفتن دهم محرم را به تنهایی مکروه گفته اند، مگر حکم نمودن به کراهیت آن بطور قطعی درست نبوده زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله در طول حیاتش عاشورا را بطور

۱- شرح معانی الآثار از طحاوی ۷۸/۲

۲- شرح فتح القدیر ۳۰۲/۲ و مرقاة ۲۸۸/۴

۳- فتح العلام از جردانی ۴۱۸/۳

۴- مجمع الزوائد از هیثمی ۱۸۹/۳

منفرد روزه می گرفت و در آخر آرزو داشت تا در سال آینده روز نهم را با دهم محرم روزه بگیرد.^۱

فضیلت روز عاشورا

روز عاشورا روز مبارک، با عظمت و دارای فضیلت های بی شماری است که روزه گرفتن درین روز خجسته میان همه پیامبران پیشین معروف و مروج بوده است. نوح علیه السلام بخاطر بجا آوردن شکر خداوند که او را از قومش نجات داد این روز را روزه می گرفت. همچنین موسی علیه السلام اینروز را روزه گرفته است تا شکر خداوند را بخاطر نجات یافتنش از فرعون و قومش بجا آورد، چنانکه یهود اینروز را روزه می گیرد و نصاری اینروز را با عظمت می شمارند، قریش نیز احترامی ویژه به این روز داشتند لذا پوشش کعبه در روز عاشورا صورت می گرفت و اینروز را روزه نیز می گرفتند، به همین منظور پیامبر بزرگ اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روز عاشورا را گرامی میداشت و در انتظار رسیدن اینروز میمون می بود. از این عباس رضی الله عنه روایت است که می فرماید: «من پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم را ندیدم که روزه ای را بر دیگر روزه ها بهتر بشمارد و در جستجوی آن باشد، مگر روزه عاشورا و این ماه: یعنی ماه رمضان».^۲

به این معنی احادیث زیادی روایت شده است که همه دلالت بر فضیلت روزه گرفتن عاشورا بعد از ماه رمضان می کند، لذا آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم به روزه گرفتن عاشورا مداومت می نمود، از حفصه رضی الله عنها روایت است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چهار چیز را هیچگاه ترک نمی کرد: روزه عاشورا، روزه ده روز ذی الحجه، روزه سه روز از هرماه و دو رکعت نماز قبل از چاشت».^۳

روزه روز عاشورا گناهان سال گذشته را محو می کند چنانکه از ابی قتاده روایت است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در مورد روزه عاشورا پرسیده شد آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در جواب فرمود:

۱- حاشیه ابن عابدین ۳۷۵/۲، معارف السنن از کشمیری ۱۱۲/۶، الفتاوی الهندیه ۲۰۲/۱

۲- بخاری ۵۹/۲

۳- سنن نسائی ۲۲۰/۴

«گناهان سال گذشته را محو می کند»^۱ و مراد از محو گناهان همانا گناهان صغیره است، اگر گناه صغیره نداشته باشد پس امید است از گناهان کبیره اش کاسته شود، اگر گناه کبیره نیز نداشت پس مرتبه و مقام این مؤمن ارتقا می یابد.^۲

ملا علی قاری در مرقاه از امام حرمین نقل می کند که پاک کننده گناهان صغیره است، و از قاضی عیاض نقل می کند که نظر اهل سنت درین مورد همانا صغائر است اما گناهان کبیره به توبه یا رحمت خداوندی محو می گردد.^۳

اما آنچه بر سر زبانهای بعضی مردم در مورد فضیلت روز عاشورا می باشد دروغ و بهتان محض است مثلاً گفته اند: آدم علیه السلام در این روز آفریده شده است و در این روز داخل بهشت گردید، و درین روز خداوند عرش، کرسی، آسمانها زمین، آفتاب، مهتاب، ستارگان و بهشت را آفریده است، و یا اینکه گفته اند درین روز ابراهیم علیه السلام و عیسی علیه السلام آفریده شده اند و یا اینکه ادريس علیه السلام بالا برده شد و یا به سلیمان علیه السلام پادشاهی زمین سپرده شد، و چشمان یعقوب علیه السلام بینا گردید، و ایوب علیه السلام از مرض شفا یافت و امثال اینها همه نادرست است، بعضی ها از پاداش نماز خواندن در این روز صحبت می کنند، یا از فراخی روزی و نفقه بر اهل و عیال و سرمه نمودن و عطراشیدن و حنا گذاشتن و پختن حبوبات در این روز صحبت می نمایند که همه ساختگی و افترا بوده و بر هیچ دلیلی استوار نیست.

ولی سوالی که اینجا مطرح می شود این است که از پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد روزه عرفه روایت شده است که گناهان دو سال را محو می کند چنانکه می فرماید: «امیدوارم که خداوند روزه روز عرفه را سبب محو شدن گناهان یک سال قبلش و یک سال بعدش قرار دهد و امیدوارم که خداوند روزه عاشورا را سبب کفاره گناهان سال گذشته قرار دهد»^۴.

۱- مسلم ۸۱۹/۲

۲- شرح مسلم از نووی ۵۱/۸

۳- مرقاه المفاتیح ۲۹۱/۴

۴- مسلم ۵۱/۸

ظاهر این حدیث اینست که روز عرفه افضل و بهتر از روز عاشورا است. بعضی علما درین مورد چنین گفته اند: حکمت در فضیلت روز عرفه بر روز عاشورا آنست که عرفه روز محمدی است، یعنی روزه گرفتن این روز مختص به امت محمد صلی الله علیه و آله است و عاشورا روز موسوی است و پیامبران صلی الله علیه و آله افضل ترین پیامبران (علیهم السلام) است لذا یک روزش محوکننده گناهان دو سال می باشد.^۱

روزه پیامبران علیهم السلام در عاشورا

پیامبران (علیهم السلام) و اقوام شان روزه می گرفتند، و به هر دیانتی که خداوند را به یگانگی پرستش می کردند با روزه فرضی آشنایی داشتند.^۲ ولی سنت و طریقه هر پیامبری در روزه گرفتن با دیگران فرق داشت، مثلاً نوح علیه السلام اکثر روزهای سال را روزه می گرفت عیسی علیه السلام یک روز روزه می گرفت و دو روز یا چند روز بی روزه می بود.^۳ همچنین آدم علیه السلام سه روز از هر ماه (۱۳-۱۴-۱۵) را روزه می گرفت.^۴ و داود علیه السلام یک روز روزه می گرفت و یک روز نمیگرفت که اینگونه روزه بهتر و محبوبتر در نزد خداوند است.^۵ و موسی علیه السلام در یک سال چهل روز آنرا روزه می گرفت،^۶ و پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله روزهای دوشنبه و پنجشنبه و روزهای ۱۳-۱۴-۱۵ از هر ماه و نهم ذی الحجه و شش روز از شوال و عاشورا را روزه می گرفت.

۱- مغنی المحتاج ۱/۴۴۶

۲- من نفحات رمضان ص ۹۱ عکاظ عدد ۵۵۲۳- ۱۴۰۱ هـ

۳- حجة الله البالغه از دهلوی ۲/۵۴

۴- عمدة القاری از عینی ۱۰/۲۵۴

۵- بخاری ۲/۵۲

۶- مقارنة الادیان ۳/۱۵۸

پیامبرانی که روز عاشورا را روزه گرفته اند نوح علیه السلام، موسی علیه السلام، و محمد صلی الله علیه و آله و سلم بوده اند و گمان می رود که عیسی علیه السلام نیز این روز را روزه گرفته است زیرا بعضی از احکام شریعت موسی علیه السلام منسوخ نگردیده بود.^۱ حالا به طور مختصر روزه پیامبران فوق الذکر را که روز عاشورا را روزه می گرفتند ذکر می نمائیم:

روژه نوح علیه السلام در روز عاشورا

نوح علیه السلام اولین پیامبری است که خداوند وی را بسوی قومش فرستاد، زیرا شرک و بت پرستی اولین بار در قوم نوح علیه السلام پدید آمده بود، نوح علیه السلام نهصد و پنجاه سال قوم خود را به یگانه پرستی و توحید دعوت نمود ولی جز چند فردی از قومش کسی به سخنانش گوش فرا نداد تا آنکه باعث قهر و غضب خداوند شد، خداوند نوح علیه السلام را امر فرمود تا کشتی بسازد و مؤمنان قومش را باخود سوار نماید، سپس خداوند باران شدیدی را فرود آورد و زمین نیز آب خود را بیرون نمود و همه جا را آب فراگرفت و در نتیجه همه کافران غرق گردیدند که از جمله زن نوح علیه السلام و پسرش نیز غرق گردیدند، خداوند مؤمنان را بخاطر پیروی و فرمانبرداری شان از فرستاده اش نجات داد.^۲ خداوند این قصه را در قرآن مجید چنین بیان می کند: «فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ»^۳.

ترجمه: «اما آنان او را تکذیب کردند، پس ما او را و کسانی را که باوی در کشتی بودند نجات دادیم و کسانی را که آیات ما را تکذیب نمودند، غرق کردیم، چرا که آنان مردمان نابینائی بودند «حق را نمی دیدند».

۱- فتح الباری ۴/۲۴۸

۲- دعوت اسلامی ص ۱۳۱

۳- أعراف: ۶۴

خداوند می فرماید: «فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ — ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ»^۱.
ترجمه: «ما او و کسانی را که با او بودند در کشتی پر(از انسانها و حیوانهای گوناگون) نجات دادیم، سپس بقیه را غرق کردیم».

خداوند می فرماید: «فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ»^۲.
ترجمه: «ما نوح و سرنشینان کشتی را (از امواج طوفان) نجات دادیم و کشتی را (داستان آنرا) پند و عبرتی برای جهانیان گردانیدیم».

خداوند روز نجات یافتن کشتی سواران را ذکر ننموده است مگر بعضی مفسران در تفسیر فرموده خداوند «وَأَسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ»^۳ «وکشتی بر کوه جودی پهلو گرفت». می گویند: که استقرار یافتن کشتی بر کوه جودی روز عاشورا بود، نوح علیه السلام اینروز را بخاطر بجا آوردن شکر خداوند روزه گرفت و همه کسانی را که در کشتی با او موجود بودند اعم از انسان ها و پرندگان و درندگان و چهارپایان امر نمود تا اینروز را روزه بگیرند شکر و سپاس خداوند را بجا آورند.

از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که آنحضرت صلی الله علیه و آله روزی از نزد بعضی یهودیان می گذشت در حالیکه آنها روزه داشتند، پیامبر صلی الله علیه و آله از آنها پرسید: «این چه روزی است که شما روزه گرفته اید؟» گفتند: این روزی است که خداوند موسی علیه السلام و بنی اسرائیل را از غرق شدن نجات داد و فرعون را غرق نمود، و این روزیست که کشتی بر جودی استقرار یافت، سپس نوح علیه السلام و موسی علیه السلام اینروز را روزه گرفتند تا شکر خداوند را بجا آورند، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «من نزدیکتر از شما به موسی هستم و اولی تر از شما به روزه گرفتن اینروز هستم، سپس یاران خود را به روزه گرفتن اینروز امر فرمود» .

۱ - شعراء: ۱۱۹ - ۱۲۰

۲ - عنکبوت: ۱۵

۳ - هود: ۴۴

روزه موسی علیه السلام در عاشورا

فرعون در کفر و سرکشی اش افراط نمود و نخواست به اوامر فرستاده خدا گردن نهد، و تصمیم گرفت تا موسی علیه السلام را به قتل رساند خداوند به موسی علیه السلام امر کرد که با قومش «بنی اسرائیل» مصر را ترک کرده شب هنگام به شکل مخفیانه بسوی سرزمین فلسطین حرکت نمایند هنگامیکه فرعون از بیرون رفتن موسی با بنی اسرائیل آگاه گردید، با لشکرش به تعقیب آنان پرداخت، موسی علیه السلام با همراهانش هنگام صبح به ساحل دریای سرخ رسیدند، فرعون نیز با لشکرش هنگامی که آفتاب بالا می آمد به این ساحل رسیدند بنی اسرائیل سخت احساس خطر کردند، چون در مقابلشان دریا و در پشت سرشان دشمن قرار داشت، آنها یقین داشتند که مرگ و هلاکت دامنگیر آنهاست در این وقت خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد تا با عصای خود به دریا بزند موسی علیه السلام این کار را عملی کرد همین بود که دریا به قدرت و امر خداوند شکافته شد موسی علیه السلام از میان دریا بالای زمین خشک، با همراهانش عبور نمودند، فرعون نیز در این موقع که دریا شکافته شده بود، رسید و با لشکرش داخل این راه خشک گردید تا موسی و بنی اسرائیل را نابود نماید، ولی آب دریا با هم یکجا شده، راه مسدود گردید و فرعون با لشکرش غرق شدند. خداوند موسی علیه السلام و همه همراهانش را از این هلاکت نجات داد.^۱

قرآن کریم نجات یافتن موسی علیه السلام با قومش، و غرق شدن فرعون و لشکرش را در آیاتی چنین تصویر می نماید: «وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرَبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ * فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ اللَّيْلِ مَا عَاشَيْهِمْ * وَأَصْلَلَّ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا هَدَىٰ»^۲.

ترجمه: «ما به موسی پیام دادیم که شبانه بندگانم را کوچ بده، و آنگاه راهی خشک برای آنان در این دریا بگشا (راهی که چون در آن گام بگذاری) نه از فرعونیان میترسی که به تو برسند و نه (از غرق شدن) هراسی داری، فرعون با لشکریانش آنان را دنبال

۱- نبوت و انبیاء از صابونی ص- ۲۴۳

۲- طه/۷۷/۷۹

کردند، دریا آنان را بگونه شگفت انگیزی در میان امواج خود گرفت، فرعون قوم خود را گمراه ساخت و هدایت نمود».

خداوند در سوره یونس می فرماید: «وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتَ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ»^۱.

ترجمه: «بنی اسرائیل را از دریا عبور دادیم فرعون و لشکریانش برای ظلم و تعدی آنان را دنبال کردند و در پی ایشان راه افتادند، تا بدانجا که غرقاب فرعون را در خود پیچید گفت: ایمان دارم که خدائی وجود ندارد مگر آن خدائی که بنی اسرائیل بدو ایمان آورده اند و من از زمره فرمانبرداران هستم».

خداوند در سوره شعرا چنین می فرماید: «فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ * وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخِرِينَ * وَأَنْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ * ثُمَّ أَعْرَفْنَا الْآخِرِينَ»^۲.

ترجمه: «بدنبال آن به موسی پیام دادیم که عصای خود را به دریا بزن، دریا از هم شکافت و هر بخشی همچون کوه بزرگی گردید و در آنجا دیگران را (به موسی و قومش) نزدیک گردانیدیم، موسی و جملگی همراهان او را نجات دادیم سپس دیگران را غرق کردیم».

روزیکه خداوند موسی علیه السلام و بنی اسرائیل را نجات داد، روز عاشورا بود، لذا موسی علیه السلام و بنی اسرائیل اینروز را بخاطر شکر گذاری خداوند روزه گرفتند.

از ابن عباس رضی الله عنه روایت است زمانیکه پیامبر صلی الله علیه و آله به مدینه منوره هجرت نمود، یهودیان را دید که روز عاشورا روزه می گیرند، آنحضرت صلی الله علیه و آله از آنها پرسید: «این چه روزی است که شما روزه میگیرید؟» گفتند: این روز با عظمتی است خداوند در این روز موسی علیه السلام و قومش را نجات داد و فرعون و لشکرش را غرق نمود، لذا موسی علیه السلام این روز را بخاطر شکر و سپاس خداوند روزه گرفت و ما نیز این روز را روزه میگیریم، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «پس ما نزدیکتر و شایسته تر از شما به موسی علیه السلام هستیم». همین بود که پیامبر

۱ - یونس ۹۰

۲ - شعراء: ۶۳، ۶۶

اینروز را روزه گرفت و امر به روزه گرفتن آن نمود.^۱ ابن حجر رحمه الله علیه می گوید: نوح و موسی علیهما السلام در معجزه آب، مشترک هستند زیرا طوفان کشتی نوح را حمایت نمود، و دریا برای موسی عليه السلام شکافته شد و هر دو با مردم مؤمن قومشان نجات یافتند، به همین منظور هر دو بخاطر شکر گزاری خداوند اینروز را روزه گرفتند»^۲.

روزه گرفتن پیامبر گرامی مان ص در عاشورا

پیامبر ص روز عاشورا را در مکه مکرمه قبل از هجرت و در مدینه منوره بعد از هجرت روزه می گرفت، این روز خجسته از نخستین روزگار شریعت محمدی منزلت و قداست و عظمت بس بزرگی داشت، پیامبر ص در مکه معظمه قبل از هجرت اینروز را با روزه گرفتن زنده نگهداشته بود اگرچه دیگران را به آن امر ننموده بود، و این دلیل اصالت و نجابت در عبادت اینروز است که آنحضرت ص به روزه گرفتن و شکر گذاری خداوند آنرا سپری می نمود.

علما روزه گرفتن پیامبر ص در روز عاشورا را به چهار مراحل تقسیم نموده اند که از قرار ذیل است:

- ۱- در مکه مکرمه قبل از هجرت به مدینه منوره آن حضرت ص روز عاشورا را به تنهایی روزه می گرفت و کسی دیگر را به آن امر نکرد.
- ۲- در مدینه منوره بعد از هجرت نمودن و قبل از اینکه روزه رمضان فرض گردد یعنی در محرم سال دوم هجرت روز عاشورا را آنحضرت ص روزه گرفت و مسلمانان را نیز به روزه گرفتن آن امر فرمود.
- ۳- بعد از فرض شدن روزه رمضان آنحضرت ص روز عاشورا را روزه گرفت ولی یاران خود را به آن امر نکرد، بلکه اختیار روزه گرفتن و یا نگرفتن را در این روز به آنها گذاشت، لذا بعضی از یاران پیامبر ص اینروز را روزه نمی گرفتند.

۱- مسلم ۷۹۶/۲

۲- فتح الباری

۴- پیامبر ﷺ در سال دهم هجری، و یک سال قبل از رحلتش از دنیا روز عاشورا را روزه گرفت و خواستار اضافه نمودن نهم و یازدهم ماه محرم با روز دهم گردید، تا با یهود مخالفت صورت گیرد، ولی آنحضرت ﷺ روز نهم و یازدهم را با دهم نتوانست روزه بگیرد، چون به رفیق اعلی پیوست علیه افضل الصلوات و التسلیمات.^۱

روزه گرفتن صحابه و تابعین در روز عاشورا

صحابه کرام ن روز عاشورا را قبل از فرض شدن رمضان روزه می گرفتند چونکه پیامبر ص آنها را به روزه گرفتن اینروز ترغیب نموده بود ولی بعد از فرض شدن رمضان روزه گرفتن عاشورا اختیاری باقی ماند بعضی از صحابه اینروز را روزه می گرفتند و بعضی از آنها روزه نمی گرفتند، آن عده از صحابه ن که اینروز را روزه می گرفتند عبارتند از: ابوبکر صدیق، عمر فاروق، علی بن ابی طالب، عبدالرحمن بن عوف، ابو موسی اشعری، قیس ابن سعد، اشعث بن قیس، عبد الله بن عباس، معاویه بن ابی سفیان، شقیق بن سلمه ن اجمعین. و از تابعین ابن سیرین، ابن شهاب زهری، ابو اسحق سبیعی، علی بن حصین، سعید بن جبیر و طاوس **رحمهم الله اجمعین** اینروز را روزه می گرفتند.^۲

پیامبر ﷺ و یارانش اهتمام خاصی به روزه عاشورا داشتند و مردم را به روزه گرفتن تشویق و ترغیب می نمودند، ابن مسیب می گوید: پیامبر ﷺ، و ابوبکر و عمر **رضی الله عنهما** به روزه گرفتن روز عاشورا امر می نمودند.^۳ حضرت عمر فاروق **رضی الله عنه** شخصی را نزد حارث بن هشام فرستاد تا اینروز را روزه بگیرد و خانواده اش را نیز به روزه گرفتن امر نماید.^۴

چنانکه علی بن ابی طالب و ابو موسی اشعری **رضی الله عنهما** به روز گرفتن روز عاشورا امر می نمودند، اسود بن یزید می گوید: هیچکس را مانند علی بن ابی طالب و ابو موسی ندیدیم

۱- شرقاوی/ازهرج ۱سال ۴۴محرم ۱۳۹۲ص ۲۹

۲- التبصره از ابن جوزی ۸/۲

۳- کنز العمال ۶۵۸/۸

۴- موطا ۲۹۹/۱

که به روزه گرفتن عاشورا امر نماید^۱ ابو معاویه می گوید: از حضرت علی علیه السلام شنیدم که در روز عاشورا اعلان می نمود: ای مردم اگر کسی چیزی خورده باشد پس باقیمانده روز را روزه بگیرد،^۲ همچنین روایت است که علی علیه السلام امر می فرمود تا روز نهم و یازدهم با روز دهم احتیاطاً روزه گرفته شود زیرا گناهان سال قبل را محو می کند، اگر کسی متوجه نبود و در طول روز یادش آمد پس باقیمانده روز را روزه بگیرد.^۳ به عایشه رضی الله عنها گفته شد که علی علیه السلام به روزه گرفتن عاشورا امر می نماید! عایشه رضی الله عنها فرمود: علی از همه به سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم داناتر است.^۴ روایات فوق و دیگر روایات دلالت به حرص این صحابی جلیل القدر به روزه گرفتن عاشورا می نماید.

بعضی از یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مانند عبدالله بن مسعود و عائذ مزنی و عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما أجمعین روزه گرفتن عاشورا را ترک نموده بودند ولی روایاتی وجود دارد که آنها اینروز را روزه می گرفتند، و علت و انگیزه روزه نگرفتن آنها اینست که نمی خواستند منزلت و مرتبه روزه عاشورا بلند تر از رمضان گردد لذا گاهی روزه می گرفتند و گاهی ترک می کردند تا به مردم بفهمانند که روزه عاشورا اختیاری و نفلی است.^۵

روزه گرفتن قریش و اهل جاهلیت در روز عاشورا

روایات زیادی وجود دارد که دلالت واضح بر روزه گرفتن اهل جاهلیت بویژه قریش در روز عاشورا می کند، ابن قییم می گوید: روزه عاشورا از جمله شعائر دینی قریش محسوب می شد و اینروز را تعظیم می نمودند، در این روز کعبه را می پوشانیدند و روزه می گرفتند»^۵.

۱- مصنف عبدالرزاق ۲۸۷/۴

۱ - تهذیب الآثار ص ۳۸۹

۲- الأمانی الخمیسیة ۸۷/۲.

۳- تهذیب الآثار ص ۳۹۰.

۴ - مصدر سابق و عمده القاری ۵۶/۱۰

۵ - زاد المعاد ۲ / ۷۰.

از ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها روایت است که فرمود: قریش در عهد جاهلیت، عاشورا را روزه می گرفتند. سپس پیامبر صلی الله علیه و آله به روزه گرفتن آن امر فرمود تا آنکه روزه رمضان فرض گردید، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس می خواهد روزه گیرد و هر که می خواهد روزه نگیرد»^۱.

امام نووی می فرماید: از مجموعه احادیث چنین فهمیده می شود که اهل جاهلیت، چه کفار قریش چه یهود و یا دیگران اینروز را روزه می گرفتند، تا اینکه اسلام به روزه گرفتن آن تأکید نمود، سپس سبکتر از تأکید اولی آن باقی ماند^۲.
مگر چگونگی و سبب روزه گرفتن آنها واضح نیست که چرا اینروز را روزه می گرفتند؟ و آیا از فجر تا غروب آفتاب از خوردن و نوشیدن امتناع می ورزیدند؟ یا اینکه از یک غروب تا غروب دیگر ادامه می یافت؟ والله اعلم

آیا روز زینت، روز عاشورا بود؟

خداوند در سوره طه می فرماید: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى * قَالَ أَجِئْنَا لِنُخْرِجَنَّا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكِ يَا مُوسَى * فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى * قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِرَ النَّاسُ ضُحًى»^۳.

ترجمه: «ماهمه معجزات خود را به فرعون نشان دادیم، ولی او (همه آنها را) تکذیب کرد و سرپیچی نمود. (فرعون) گفت: ای موسی! آیا آمده ای که ما را با این جادوی خویش از سرزمین خودمان بیرون کنی؟ یقیناً ما هم جادوئی همسان جادوی تو را برای تو می آوریم موعده آن را معین کن، موعدی که ما و تو از آن تخلف نکنیم، و وعده گاه ما مکان صاف و مسطح و فاصله آن نسبت به همگان یکسان باشد. (موسی) گفت: میعاد ما و شما روز جشنی است که در آن خود را می آریند. باید مردم در چاشتگاه گرد آورده شوند (تاماجرایی را ببینند که میان ما و شما میگذرد)».

۱ - بخاری و مسلم باب صوم عاشورا

۲ - شرح مسلم ۹/۸

۳ - سوره طه ۵۹/۵۶

خداوند متعال خواست تا صدق نبوت موسی علیه السلام را به فرعون ثابت نماید، لذا معجزه هایی چون عصا، ید بیضاء (وقتی موسی علیه السلام دستش را زیر بغلش می برد و بیرون می آورد همچون نور مطلق می درخشید)، قحطی، کمی در ثمرات، طوفان، ملخ، شپش، بقه (قورباغه)، خون، محو و ناپدید شدن اموال، گره شدن قلب ها، را پیایی به موسی علیه السلام عطا فرمود تا فرعون به خود آید و از استکبار و غرور و تکذیب دست کشد، ولی فرعون بخود نیامد و موسی علیه السلام را متهم به جادوگری نمود، و خواست تا با جادو با وی مقابله نماید و به مردم بفهماند که موسی علیه السلام جادوگری بیش نیست و از موسی خواست تا روز مقابله با جادوگران را تعیین نماید، موسی علیه السلام گفت: وعده ما روز زینت است، فرعون برای اینروز خود را کاملا آماده کرد و از هر سو جادوگران معروف و برجسته را خواست تا بر موسی غالب آیند، روز زینت فرا رسید و فرعون با جادوگرانش وارد میدان شدند، موسی از آنها خواست تا جادویشان را به نمایش بگذارند، جادوگران ریسمان ها و عصاهای خود را به میدان افکندند، در چشم موسی علیه السلام چنین ظاهر شد که گویا مارها و اژدرها به حرکت آمده است، موسی علیه السلام در دل ترسید ولی خداوند به وی اطمینان داد که تو برتر هستی و امر نمود تا عصای خود را بیفکند، عصای موسی علیه السلام در میان بهت و شگفت همگان همه آنچه را که جادوگران افکنده بودند فرو برد، جادوگران همه به سجده افتادند و به خداوند و پیامبرش ایمان آوردند.^۱

مفسرین بزرگ اسلام مانند ابن عباس، ابن عمر، سعید ابن جبیر، و ابوحنیفه این روز زینت را روز عاشورا گفته اند.^۲ از کریب بن سعد روایت است که عمر بن خطاب چنین فرمود: خداوند تبارک و تعالی در روز رستاخیز از هیچ روزه ای جز روزه رمضان و روز زینت یعنی روزه عاشورا شما را مورد باز پرس قرار نمی دهد.^۳

۱ - قصص انبیاء از ابن کثیر ۴۲/۲

۲ - بحر محیط ۲۵۰/۶

۳ - کنز العمال ۶۵۵/۸

عاشورا در عهد اموی ها و عباسی ها

به همین ترتیب مسلمانان روز عاشورا را روزه می گرفتند، تا اینکه عهد یزید بن معاویه فرا رسید و متأسفانه در سال ۶۱ هجری حضرت حسین علیه السلام در کربلا به شهادت رسید، روز شهادت حسین علیه السلام مصادف با روز دهم محرم سال ۶۱ هجری بود. این حادثه دردناک پیامدهای مختلفی از خود بجا گذاشت.

بعضی اموی های (به ظاهر) سنی مذهب (اما در واقع ناصبی)، اینروز را روز فرخنده و عید شمردند، لذا لباس جدید می پوشیدند و سرمه می زدند و با مراسم و مهمانی ها اینروز را تجلیل می نمودند و شیرینی و غذا های خوب به مردم تقدیم می کردند. اما پیروان علی بن ابی طالب علیه السلام و فرزندانش اینروز را ماتم گرفتند، و بخاطر یاد بود شهادت حضرت حسین علیه السلام اشک می ریختند و اظهار غم و اندوه می نمودند، از خوردن و نوشیدن چیزهای خوب امتناع می ورزیدند.

هنگامیکه حجاج بن یوسف در عهد عبدالملک، والی عراق تعیین گردید مردم را مجبور به پوشیدن لباس جدید، خوردن و نوشیدن غذا های خوب و اظهار خوشحالی و سرور نمود، به همین خاطر متأسفانه گاهی درگیریها و زد و خورد هایی میان سنی ها و شیعه ها رخ می داد.^۱

روز عاشورا باید بخاطر اقتدا به پیامبر بزرگ اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و حصول اجر و ثواب روزه گرفته شود، نه بخاطر اظهار شادی و خوشحالی و یا غم و مصیبتی، چون روزه اینروز هیچ ارتباطی به خوشی و غم کسی ندارد.

بدین ترتیب روز عاشورا در همان عهد اموی ها و ابتدای عهد عباسی ها از سیر اصلی اش منحرف شده بود که متأسفانه باعث ایجاد تفرقه و زد و خورد های خونینی میان شیعه و اهل سنت می گردید.^۲

۱- لواء الاسلام- حسن السندی عدد ۵ سال ۱۳۶۸هـ

۲- الأزهري- محمد رجب بیومی عدد ۱ سال ۱۳۸۱هـ

عاشورا در عهد فاطمی ها

دولت فاطمی ها در سال ۳۵۸ هجری در مصر و مغرب عربی پا گرفت، این دولت شیعه مذهب توجه و اهتمام خاصی به روز عاشورا داشت تا بتواند مصالح سیاسی خود را از این راه تأمین نماید و مردم را بخود جلب کند، لذا اعلان می کردند که روز عاشورا روز عزاداری و نوحه سرایی و اظهار غم و ماتم است، شیعیان در زیر سایه این دولت توانستند نفس آرامی بکشند و مراسم مذهبی خویش را هر طوریکه می خواهند اجرا نمایند، فاطمی ها از سال ۳۶۲ هجری تا زوال دولت شان در سال ۵۶۷ هجری مراسم عاشورا و غیره را تجلیل می نمودند، درین روز بازارها تعطیل می گردید و مردم لباس کهنه بتن می نمودند و به گریه و ناله و فغان می پرداختند، آنها به بازارها و خیابانها می آمدند، ظرفها را می شکستند، مشک های آب را پاره می نمودند، مردم را از صدقه و خیرات جز برای عزاداری منع می کردند و قاتلین حسین علیه السلام را دشنام می دادند.^۱

عاشورا در عهد ایوبی ها

هنگامیکه دولت ایوبی ها در سال ۵۶۷ هجری جانشین دولت فاطمی در مصر و شام گردید و پایه های دولت شان مستحکم شد، روز عاشورا را روز شادی و خوشحالی اعلان کردند و آنرا جشن می گرفتند، درین روز مردم انواع و اقسام غذا های لذیذ و دلپذیر آماده می کردند و با کمال مهارت شیرینی های گوناگون آماده ساخته و به مردم و مهمانان تقدیم می نمودند، درین روز همه لباس جدید می پوشیدند، دست و پایشان را حنا و چشمانشان را سرمه می زدند، حتی وسائل خانه را تجدید می کردند، خلاصه کارهایی میشد که شیعیان را به خشم و غضب می آورد، اینگونه کارها باعث گردید که مردم خیال کنند ماتم و عزاداری در روز عاشورا از ویژگی شیعه و شادی و خوشحالی از ویژگی اهل سنت است.^۲

۱- ظهور خلافة الفاطمیین وسقوطها ص- ۳۲۰

۲- المواعظ والاعتبار ۳۸۵/۲

عاشورا در عهد آل بویه

بغداد را آل بویه که شیعه علوی بودند در عهد خلافت عباسی ها زیر تصرف خود در آوردند، خلیفه عباسی نتوانست با حاکم بغداد معزالدوله دیلمی کنار بیاید و مانند سایر ولایات خلافت اسلامی وی را تابع خود سازد، معز الدوله در سال ۳۵۲ هجری در بغداد بدعت های زیادی را اختراع نمود، از جمله دستور صادر کرد که روز عاشورا، روز ماتم و عزاداری باشد، و همه مردم باید لباس غم بتن نمایند و بازارها بسته شود، خرید و فروش ممنوع گردد، رستورانها و هتلها نیز در روز عاشورا باید کارشان را متوقف سازند. وی دستور داد تا زن ها با گریه و فغان و موهای باز، و سر و روی خونین و گریبانهای پاره به خیابانها بیایند، شیعیان عراق از عهد معزالدوله تا امروز عاشورا را به همین ترتیب تجلیل می نمایند، و لباس سیاه بتن می نمایند.^۱

ابن کثیر در البدایه و النهایه می نویسد: شیعیان دولت آل بویه غلو و افراط زیادی نمودند، مثلاً در بغداد و دور و بر آن در روز عاشورا طبل ها به صدا در می آمد، در راهها و خیابانها خاکستر و گاه می ریختند، و بر مغازه ها چادرسیاه آویزان می گردید، مردم ماتم و عزاداری می کردند. اکثر آنها از نوشیدن آب در این روز امتناع می ورزیدند تا گویا با حسین علیه السلام که تشنه به شهادت رسید، همدردی کرده باشند. زن ها با گریه و ناله به خیابان ها می آمدند و به سر و صورت خود می زدند و گریبان پاره می کردند، و بدعت های زشت و شرم آوری در این روز اجرا می گردید.^۲

ملاعلی قاری می نویسد: در سر زمین عجم، مانند: خراسان، عراق و ماوراءالنهر منکرات و اعمال زشتی از شیعه بجا مانده است، آنها در روز عاشورا لباس سیاه می پوشیدند. و به خیابان ها می آمدند، سر و صورت و سایر بدن خویش را مجروح می کردند و مدعی بودند که دوستان اهل بیت هستند، در حالیکه اهل بیت از آنها بیزارند.^۳

۱- النجوم الظاهرة ۳/۳۳۴، الأزهر ۱/۳۳ محرم ۱۳۸۱ ص ۷۵

۲- بدایه و نهایه ۸/۲۰۴

۳- اسرار مرفوعه ص ۴۷۵

چنانکه در سایر کشورها شیعیان در روز عاشورا محفل می گیرند، به طور مثال در عراق، ایران، هند، افغانستان، لبنان، سوریه، بحرین، کویت، و دیگر مناطق شیعه نشین با سیاه پوش کردن مساجد و بتن نمودن لباسهای سیاه تجلیل می گردد، آنها روز عاشورا را روز ماتم و عزا بر حضرت حسین علیه السلام اعلام می دارند.^۱

بدعت هایی که در عاشورا صورت می گیرد و باید از آن دوری

جست

در این روز با عظمت و مبارک مردم بدعت هایی را اختراع نموده و مرتکب اعمال زشت و ناپسند می گشتند، شیخ الاسلام می نویسد: شیطان بعد از شهادت حضرت حسین علیه السلام توانست دو بدعت طی آن ایجاد نماید: یکی بدعت ماتم و عزاداری و زدن به سر و صورت، و گریه و فغان و تشنگی کشیدن و مداحی و نوحه سرایی که طی آن بزرگان صدر اسلام مورد لعن و طعن قرار می گیرند، حتی کسانی که در جرم شهادت حضرت حسین علیه السلام دست نداشتند مورد لعن و دشنام قرار می گیرند و قصه ها و حکایت های کاذب و دروغینی را ساخته اند، این اعمال باعث گردید تا در میان مسلمانان اختلاف و تفرقه ایجاد گردد. ماتم گرفتن و عزاداری کردن و گریه و فغان بر مردگان باتفاق همه مسلمانان جایز نیست. و اینکه بر غم ها و مصیبت های گذشته، ناله و فغان صورت گیرد از گناهان بزرگ بشمار می رود که خداوند و پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم از آن منع نموده اند، همچنانکه بدعت شادی و سرور در روز عاشورا درست نیست و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و خلفای بعد از ایشان اینکار را سنت نگذاشته اند، پس اینروز نه روز شادی و سرور است و نه روز غم و اندوه.^۲

از دیگر بدعت ها در این روز پختن حبوبات و توزیع آن بر فقرا و مساکین است. و ادعا دارند که اینکار ثواب زیادی دارد، ولی تشخیص کارهایی که ثواب دارد دلیل قاطع که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ثابت شده باشد می خواهد، لیکن دلیلی وجود ندارد پس این کار بدعت

۱- ازهر، بیومی ۳۳/۱ محرم ۱۳۸۱ ص ۷۸

۲- منهاج سنت ۳۲۲/۲، مجموع فتاوی ۳۱۰/۲۵ و کشف القناع ۳۹۶/۲

و گمراهی می باشد.^۱ و از دیگر بدعت های اختراع شده در این روز، پوشیدن لباس جدید، و خرج و خوراک خیلی خوب و خریدن ضروریات منزل و سرمه کشیدن و حنا کردن و غسل نمودن، دید و بازدیدها و زیارت مساجد و قبرستانها و آرامگاه ها، و دیگر بدعتهایی که نه پیامبر ﷺ و نه خلفای راشدین و نه علمای بزرگ اسلام مانند امامان چهار مذهب اهل سنت و نه اوزاعی و ثوری و اسحق بن راهویه و لیث و غیره این اعمال را انجام داده و سنت گذاشته اند.^۲

احادیثی که درین مورد ذکر است همه موضوع و ساختگی است.^۳

همچنین تأخیر زکات تا روز عاشورا بدعت است بطور مثال زکات در ماه صفر یا ربیع الاول بر او واجب می گردد ولی آنرا تا روز عاشورا به تأخیر می اندازد، شاید قبل از عاشورا بمیرد یا مفلس گردد، در اینصورت زکات بر ذمه وی باقی می ماند و از این بدتر اینکه تأخیر در دادن حقوق دیگران ظلم محسوب می گردد. پیامبر ﷺ می فرماید: «درنگ نمودن غنی در ادای حقوق ظلم است»^۴. از بدعت هایی که بعضی از زنان در این روز به آن اعتقاد دارند، حنا کردن است که گویا اگر کسی اینکار را نکرد حق عاشورا را ادا ننموده است، همچنین خریدن عنبر و چوب خوش بو و دود نمودن آن، که گویا اگر اینکار صورت نگیرد گناه بزرگی مرتکب شده اند. عجیب اینکه همین چوب را تا سال آینده نگه میدارند و در طول سال از آن استفاده می کنند و معتقدند که اگر دود و بوی خوش آن به زندانی برسد از زندان رها خواهد شد. همچنین اعتقاد دارند که این خوش بوئی علاج نظر و مرض است. چنین اعتقادی خطرناک است و دلیل قاطع و محکم می طلبد، اما دلیلی وجود ندارد و این گونه اعمال را زنها از خودشان اختراع نموده اند.^۵

پیامبرگرامیمان ﷺ ارتکاب هر گونه بدعت در دین خدا، و عمل نمودن به آن را به شدت منع نموده اند. و اینرا واضح کرده اند که خداوند را باید مطابق سنت و عملکرد

۱- دین خالص از سبکی ۴۱۷/۸

۲- فتاوی شیخ الاسلام ۳۱۲/۲۵

۳- سفر سعادت ص-۱۶۷

۴- متفق علیه

۵- مدخل از ابن حاج ۳۹۱/۱

پیامبرش ﷺ عبادت کرد، و نه بر حسب گفته و اختراعات دیگران. چنانکه میفرمایند: «هرکس عملی انجام دهد که دین ما آنرا تأیید نکند مردود است»^۱.
 و در لفظ دیگری چنین روایت شده است: «هر کسی در این دین ما چیزی ایجاد کند که از آن نیست، مردود است»^۲.

یعنی: هر کاری که مطابق سنت پیامبر ﷺ نباشد مردود بوده و قابل قبول نیست. پس بدعت‌هایی که ذکر شد در عهد پیامبر ﷺ و یارانش و در عهد تابعین وجود نداشته، بلکه بعد از شهادت حضرت حسین علیه السلام در سال ۶۱ هجری ظاهر گردید، و در سال‌های بعد خصوصاً در عهد دولت فاطمیان اشکال مختلفی بخود گرفت و در اکثر کشورهای شیعه‌نشین مانند ایران، عراق و بعضی مناطق مصر و لبنان و هند و پاکستان و افغانستان بشکل عجیبی انتشار یافت.

عوامل اساسی انتشار این بدعت‌ها و امثال اینها بی‌خبری مسلمانان از دین، و سکوت و عدم انکار چنین اعمالی است، اگر هر مسلمانی به اندازه‌ی وسع و توان خودش اطرافیان‌ش را آگاه می‌کرد هرگز به این حد نمی‌رسید و جامعه اسلامی، سالم باقی می‌ماند.

پیامبر ﷺ امتشان را از بدعت و نوآوری در دین بر حذر داشته اند چنانکه میفرماید: «از امور نو پیدا (در دین) بپرهیزید، زیرا هر امر نوپیدا بدعت و هر بدعتی گمراهی است»^۳.

پس برادر و خواهر مسلمان! باید در راه از بین بردن بدعت‌ها کوشا باشیم، و در روز عاشورا به هر مسلمانی که آغشته بدعت است دوستانه بفهمانیم که این اعمال نادرست است و او را تشویق به ترک آن کنیم تا همه مان در دنیا و آخرت رستگار گردیم.

۱- متفق علیه

۲- متفق علیه

۳- سنن ابی داود ۲۰۱/۴- صححه البانی ۸۷۱/۳ صحیح سنن ابی داود

ماتم در روز عاشورا

شیعیان در روز عاشورا ماتم و سوگواری اعلان می کنند، و لباس سیاه می پوشند و اظهار غم و اندوه می نمایند، در بعضی مناطق شیعه نشین مغازه ها بسته می شود، زنان و مردان به خیابان می آیند و خود را با زدن قمه و زنجیر زخمی می کنند و گریه و ناله و فریاد سر می دهند و با نوحه خوانی و با نثار کلمات زشت و لعن و نفرین گویا از قاتلین حضرت حسین علیه السلام انتقام می گیرند خلاصه در این روز اعمالی صورت می گیرد که با عقل سلیم موافق نیست و بدعت هایی که مخالف شرع است و با روح و تعالیم اسلام سازگاری ندارد.^۱

خداوند متعال و پیامبر بزرگوارمان صلی الله علیه و آله به ما نفرموده اند که بر مرگ پیامبران پیشین ماتم و سوگواری نمائیم، پس چطور بر مرگ کسانی که مرتبه آنها پائین تر از انبیا است سوگواری می نماییم؟!

نه از پیامبر گرامی مان صلی الله علیه و آله نقل شده و نه از مسلمانان صدر اسلام که آنها بر مصیبتی ماتم و عزا گرفته باشند.

شهادت حضرت حسین علیه السلام هر مسلمانی را غمگین و ناراحت می کند زیرا ایشان نوه عزیز پیامبر صلی الله علیه و آله و از سرداران بزرگ اسلام و از علمای صحابه کرام بود، وی مرد عابد، شجاع و سخاوتمندی بود، ولی باید پذیرفت آنچه را که برادران شیعه ما در روز عاشورا بخاطر شهادتش انجام میدهند نادرست است، و اکثر این کارها ساختگی است و جنبه نمایشی دارد و الا پدر ایشان علی علیه السلام افضل و بهتر از او بود، چرا برای شهادتش ماتم نمی کنند؟! همچنین عثمان رضی الله عنه در نزد اهل سنت از علی رضی الله عنه بهتر است ولی در روز شهادتش کسی عزاداری نمی کند.

همچنین عمر رضی الله عنه بهتر از عثمان رضی الله عنه بود ولی برای شهادت ایشان کسی عزاداری نمی کند. همچنین ابوبکر صدیق رضی الله عنه از عمر رضی الله عنه بهتر بود ولی در روز وفاتش کسی عزاداری نمی کند، از همه برتر خود پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله که سردار جهانیان در دنیا و آخرت

۱- منبر الاسلام دکتر علی واحدی وافی عدد ۱ / سال ۲۲ محرم ۱۳۸۴ هـ ق

است خداوند روحش را مانند سائر انبیا (علیهم السلام) قبض کرد ولی هیچکس برای ایشان عزاداری نکرد.^۱

بر هر مسلمانی واجب است که در وقت مصیبت از صبر و شکیبائی کار بگیرد و بگوید: «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ».

تا اینکه خداوند و پیامبرش از این عمل خشنود و راضی گردند. «وَيَسِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ».

ترجمه: «و مژده بده به بردباران. کسانی که هر گاه بلائی به آنها برسد میگویند: ما از آن خدائیم و بسوی او باز میگردیم».^۲

پیامبرگرامی صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «هیچ بنده ای نیست که به مصیبتی گرفتار شود و بگوید: انا لله وانا الیه راجعون. یعنی: «همانا ما از اویم و بسوی او باز گردانندگانیم». خدایا! مرا در مصیبتم مزد داده و برایم از او عوض بهتری بده. مگر اینکه خداوند او را در مصیبتش مزد داده و عوض بهتری برای او بدهد، ام سلمه می فرماید: ابو سلمه (شوهرش) وفات یافت چنانکه رسول الله ص مرا امر کرده بود گفتم. خداوند عوضی نیکوتر از او، یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را به من داد.^۳

در کتاب جلاء العیون از ملا باقر مجلسی قول حسین بن علی رضی الله عنهما چنین آمده است: «ای خواهر! اگر باشمیشر ظالمان کشته شدم و از این دنیا رحلت کردم پس گریبانانت را پاره مکن، و رویت را مخراش، و موهایت را نکش و فغان و ناله مکن».^۴

پس به سر و صورت زدن و گریبان پاره نمودن و دعاهاى زمان جاهلیت، همه حرام و نا مشروع است و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از چنین اعمالی اظهار بیزارى نموده است چنانکه می

۱- بدایه و نهایه ۲۰۵/۸

۲- بقره: ۱۵۵-۱۵۶

۳- مسلم کتاب جنائز

۴- جلاء العیون از مجلسی ۳۸۲/۱

فرماید: «آنکه بر رویش زده و گریبان پاره کند و دعا‌های جاهلیت را بخواند از ما نیست».^۱

گلچینی از روایات اهل بیت علیهم السلام

۱- (صوموا العاشوراء - هكذا - التاسع و العاشر فإنه يكفر ذنوب سنة).^۲
از امام صادق و ایشان از پدرش امام باقر علیهما السلام روایت می‌کند که علی (علیه السلام) فرمود: «در عاشورا روزه بگیرید، نهم و دهم زیرا که گناه یک سال را می‌بخشد».

۲- (صام رسول الله ﷺ يوم عاشوراء).^۳
از ابوالحسن روایت است که فرمود: «رسول الله ﷺ روز عاشورا روزه گرفتند».
۳- (صوموا يوم عاشوراء التاسع و العاشر احتياطاً فإنه كفارة السنة التي قبله و إن لم يعلم به أحدكم حتى يأكل فليتم صومه).^۴

از علی (علیه السلام) روایت است که فرمود: «نهم و دهم عاشورا احتیاطاً روزه بگیرید، زیرا که این کفاره گناهان سال گذشته است اگر کسی یادش نبود و خورد هر وقت یادش آمد از همان لحظه روزه اش را تکمیل کند».

۴- (إذا رأيت هلال المحرم فاعدد فإذا أصبت من تاسعة فأصبح صائماً قلت (أي الراوي): كذلك كان يصوم محمد صلى الله عليه وآله وسلم قال: نعم).
از ابن عباس رضی الله عنهما روایت است که فرمود: «هر گاه ماه محرم شروع شد، بشمار، به روز نهم که رسیدی روزه بدار - راوی می‌گوید: گفتم آیا حضرت محمد ﷺ در چنین روز، روزه می‌گرفتند؟ فرمودند: بله».

۱ - بخاری ۳۹۸/۱

۲ - تهذیب الأحکام ۲۹۹/۴، الإستبصار ۱۳۴/۲

۳ - تهذیب الأحکام ۲۹/۴

۴ - مستدرک الوسائل ۱-۵۹۴

۵ - إقبال الأعمال ص ۵۵۴ وسائل الشيعة ۳۴۷/۷

- ۵- (أوفت السفينة يوم عاشوراء على الجودي فأمر نوح من معه من الإنس و الجن بصومه، و هو اليوم الذي تاب الله فيه على آدم عليه السلام).^۱
- از امام صادق (علیه السلام) روایت است که فرمود: «هنگامی که کشتی نوح (علیه السلام) در روز عاشورا بر جودی استقرار یافت نوح (علیه السلام) به همه انسانها و جنهایی که در کشتی بودند دستور داد که در آنروز (عاشورا) روزه بگیرند و این همان روزی است که خداوند توبه آدم (علیه السلام) را پذیرفت».
- ۶- از الفاظ رسول الله ﷺ که بهتر از آن نمی توان یافت این است: «النياحة من أعمال الجاهلية».^۲ و در روایت محمد باقر مجلسی با لفظ «النياحة من الجاهلية» آمده است. یعنی: «نوحه کردن از اعمال جاهلیت است یا نوحه کردن از جاهلیت است».^۳
- ۷- رسول گرامی ﷺ می فرمایند: «صوتان ملعونان يغضبهما الله: إعوال عند مصيبة و صوت عند نعمة يعني النوح و الغناء».^۴
- یعنی: «دو صدا ملعون است و خداوند آن دو صدا را ناپسند می دارد یکی داد و فریاد در هنگام مصیبت و دیگری صدای نغمه یعنی نوحه کردن و موسیقی».
- ۸- امیر المؤمنین علی (علیه السلام) در نامه شان به رفاعه بن شداد می نویسد: «إياك و النوح علي الميت ببلد يكون لك به سلطان».^۵
- یعنی: «مبادا در جایی که قدرت داری بر مرده ای نوحه خوانی کنی».
- ۹- جابر رضی الله عنه از پیامبر ﷺ روایت می کند که فرمودند: «من شما را از نوحه کردن و از دو صدای احمقانه و فاجرانه نهی کردم، یکی صدای موسیقی که ساز شیطان است و صدایی که در هنگام مصیبت بلند می شود که صورت خراش می دهند و گریبان

۱- مستدرک الوسائل ۱/۵۹۴

۲- من لایحضره الفقیه ۴/۲۷۱-۲۷۲

۳- بحار الأنوار ۸۲/۱۰۳

۴- بحار الأنوار ۸۲/۱۰

۵- مستدرک الوسائل ۱/۱۴۴

پاره می کنند، و ناله و فغان می کشند».^۱ (و صوت عند مصیبة حمش وجوه و شق جیوب و رنة الشيطان).

۱۰- امام صادق (علیه السلام) می فرماید: (لا یصلح الصیاح علی المیت ولا ینبغی و لکن الناس لا یعرفون).^۲

یعنی: «شیون کشیدن بر مرده درست و شایسته نیست ولی مردم نمی دانند».

۱۱- فضل بن میسر می گوید: خدمت امام صادق (علیه السلام) بودیم که شخصی آمد و از غم و مصیبتی که به او رسیده بود شکوه کرد، امام فرمود: (أما إنک إن تصبر تؤجر و إلا تصیر یمضی علیک قدر الله الذی قدر علیک و أنت مأزور).^۳

یعنی: «اگر صبر کنی پاداش داده می شوی و اگر صبر نکنی باز هم آنچه تقدیر خداوند باشد بر تو جاری می شود، اما در این صورت گنهکار خواهی شد».

۱۲- رسول الله ﷺ فرمودند: (أنا بریءٌ من حلق و صلح و رفع صوته).^۴

یعنی: «من بیزارم از کسی که (بخاطر مصیبت) مویش را بتراشد و صدایش را بلند کند».

۱۳- از امام صادق (علیه السلام) روایت است که و پیامبر ﷺ از فریاد کشیدن در هنگام مصیبت و از نوحه کردن و نوحه شنیدن و به صورت زدن نهی کرده اند.

«نهی عن الرنة عند المصیبة و نهی عن النباحة و الإستماع إليها و نهی عن تصفیق الوجه».^۵

۱۴- از امام صادق یا باقر علیهما السلام پرسیده شد که نماز با کلاه سیاه چگونه است؟ فرمودند: «با آن نماز نخوان، زیرا که رنگ سیاه لباس اهل دوزخ است».

(لا تصل فیها فإنها لباس أهل النار).^۶

۱ - مستدرک الوسائل ۱/۱۴۵

۲ - کافی ۳/۲۶۶

۳ - کافی ۳/۲۲۵

۴ - جامع الأحادیث الشیعة ۳/۴۸۹

۵ - من لا یحضره الفقیه ۴/۴۰۳

۶ - من لا یحضره الفقیه ۱/۱۶۳

- ۱۵- از امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) روایت شده که فرمودند: «لاتلبسوا السواد فإنه لباس فرعون». یعنی: «سیاه نپوشید که لباس فرعون است».^۱
- ۱۶- در روایت دیگری آمده است که فرمود: «خواهرم! ای ام کلثوم! ای فاطمه! ای رباب! مواظب باشید اگر من شهید شدم برای من گریبان پاره نکنید و صورت نخراشید».^۲
- ۱۷- و در روایت دیگری آمده است که فرمود: «خواهرم! قسمت می دهم، قسم را نشکن، هر گاه شهید شدم هرگز برای من گریبان پاره نکن و صورت نخراش و اوایلا نکن».
- «یا אחتی اینی أقسمت عليك فأبريء قسمي لا تشقي علي جيياً و لا تخمشی علي وجهاً و لا تدعي علي بالويل إذا أنا هلكت».^۳ از امام صادق (علیه السلام) در تفسیر آیه کریمه ولایعصینک فی معروف نقل شده که فرمود: «المعروف أن لا یسحقن جیياً و لا یلطنن وجهاً و لا یدعون ویلا و لا یقمن عند قبر».
- یعنی: «معروف این است که زنان گریبان پاره نکنند و به سر و صورت نزنند و اوایلا نکنند و در کنار قبر قیام نکنند».^۴
- ۱۸- از ابوسعید رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله زن نوحه گر و گوش کننده نوحه را لعنت کرده است. (لعن النائحة والمستمعة). مستدرک الوسائل ۱/۱۴۴، بحار الأنوار ۸۲/۹۳

برگرفته از کتاب

عاشورا در میزان عقل و دین

نوشته استاد زین العابدین ابراهیمی

۱- من لایحضره الفقیه ۱/۱۶۳

۲- مقتل الحسین ص ۲۱۸ از عبدالرزاق الموسوی

۳- مستدرک الوسائل ۱/۱۴۴- مظالم اهل البيت ۲۶۴- علی خطی الحسین ۱۱۶- تظلم الزهراء ۱۹۰

۴- تفسیر نور الثقلین ۵/۳۰۸

مراجع

- ١- قرآن كريم
- ٢- اتعاظ الحنفا باخبار الأئمة الفاطميين الخلفاء - از تقي الدين احمد بن علي المفريزي- القاهرة ١٣٨٧هـ
- ٣- الآثار الباقية عن القرون الخالية - از ابو ريجان محمد الخوارزمي البيروني بيروت
- ٤- الآداب السلطانية والدول والدول الاسلامية - از محمد بن علي طباطبا الفخري دار بيروت ١٤٠٠هـ
- ٥- البحر المحيط لابي حيان الاندلس دارالفكر بيروت ١٤٠٣هـ
- ٦- البداية و النهاية لابي فدا الحافظ ابن كثير دار الكتب العلمية بيروت ١٤٠٨هـ
- ٧ - بلوغ الاماني من اسرار فتح الرباني بترتيب مسند احمد الشيباني القاهرة مطبعة الفتح الرباني ص ١١ ١٣٧٥
- ٨ - بهجة الناظرين فيما يصلح الدنيا والدين دار الطيبة الرياض ١٤٠٦ هـ
- ٩- تاريخ الخلفاء لجلال الدين السيوطي مطبعة السعادة بمصر ١٣٧١
- ١٠- تاريخ الطبري لابي جعفر بن جرير الطبري دار المعارف القاهرة ١٣٨٧
- ١١- تاريخ يعقوبي چاپ لندن
- ١٢- النبصرة لابن الجوزي القاهرة ١٣٩٠هـ تحقيق د/ مصطفى عبدالواحد
- ١٣- تفسير القرطبي- الجامع لاحكام القرآن - دار الكتاب العربي- بيروت ١٣٩٨هـ
- ١٤- تنبيه الغافلين عن اعمال الجاهلين لابي زكريا ابن احمد النحاس دارالكتب العلمية بيروت ١٤٠٧هـ
- ١٥- تهذيب الآثار للإمام الطبري- جامعة الامام الرياض- محمود محمد شاكر
- ١٦- جلاء العيون لملا باقر المجلسي - بيروت
- ١٧- حاشيه رد المختار علي الدر المختار لابن عابدين مكتبة الحلبي ١٣٨٦هـ
- ١٨- حاشيه الجمل علي شرح المنهج شيخ الاسلام زكريا الانصاري المكتبة الكبرى بالقاهرة
- ١٩- حجة الله البالغة لشاه ولي الله الدهلوي دارالكتب الحديث القاهرة
- ٢٠- حكمة التشريع و فلسفته - علي احمد الجرجاوي القاهرة المطبعة اليوسفية ١٣٥٠هـ
- ٢١- دائرة المعارف للبيستاني طهران

- ٢٢- الدر لمنثور في التفسير المأثور لجلال الدين السيوطي دار الفكر بيروت ١٤٠٣هـ
- ٢٣- الدعوة الاسلاميه للدكتور احمد غلوش دار الكتاب المصري القاهرة
- ٢٤- الدين الخالص محمود خطاب السبكي القاهره ١٣٩٤هـ
- ٢٥- زاد المعاد لابن القيم الجوزي مؤسسة الرسالة بيروت ١٤٠٦هـ
- ٢٦- سفر السعادة لابي طاهر الفيروز آبادي مكتبة علي صبيح القاهرة ١٣٧٦هـ
- ٢٧- سنن أبي داود دار الحديث حمص ١٣٨٩هـ
- ٢٨- سنن الترمذي مكتبة الحلبي با لقاهرة ١٣٨٨هـ تحقيق فؤاد عبدالباقي
- ٢٩- السنن الكبرى للبيهقي حيدر آباد الدكن الهند ١٣٥٢هـ
- ٣٠- سنن النسائي بشرح السيوطي دار البشائر الاسلاميه بيروت ١٤٠٦هـ
- ٣١- سير اعلام النبلاء للذهبي مؤسسه الرسالة بيروت ١٤٠٢هـ
- ٣٢- شرح فتح القدير لابن الهمام دار الفكر بيروت ١٣٩٧هـ
- ٣٣- شرح معاني الآثار للطحاوي مطبعة الانوار المحمدية القاهرة
- ٣٤- صحيح البخاري بشرح ابن حجر العسقلاني المكتبة السلفية القاهرة
- ٣٥- صحيح سنن ابي داود للالباني مكتبة التريبيه العربي لدول الخليج الرياض ١٤٠٩هـ
- ٣٦- صحيح مسلم بشرح النووي دار الفكر بيروت ١٤٠١هـ
- ٣٧- ظهور خلافة الفاطميين و سقوطها بمصر دارالمعارف بمصر ١٩٧٦هـ
- ٣٨- عمدة القاري بشرح صحيح البخاري للعيبي دار الفكر بيروت ١٣٩٩هـ
- ٣٩- عون المعبود شرح سنن ابي داود العظيم آبادي المكتبة السلفية المدينة المنورة
- ٤٠- فقه السنة للسيد سابق دار الكتاب العربي بيروت.
- ٤١- الفتاوي الهندية في مذهب الامام الاعظم ابي حنيفة النعمان للشيخ نظام و آخرون دار المعرفة بيروت ١٣٩٣هـ
- ٤٢- فتح العلام للسيد محمد الجرداني مكتبة الشباب المسلم حلب
- ٤٣- القاموس المحيط للفيروز آبادي مؤسسة الرسالة بيروت ١٤٠٧هـ
- ٤٤- قصص الانبياء لابن كثير دار الكتب الحديث القاهرة
- ٤٥- الكامل في التاريخ لابن الاثير الشيباني دار بيروت ١٣٨٥هـ
- ٤٦- كشف القناع عن متن الاقناع للبهوتي مطبعة الحكومة مكة المكرمة ١٣٩٤هـ

- ٤٧- كنز العمال في سنن الاقوال و الافعال للبرهان فوري الهندي مكتبة التراث الاسلامي حلب
١٣٩١هـ
- ٤٨- اللباب في الجمع بين السنة والكتاب لآبي محمد المنبجي دار الشروق جده ١٤٠٣هـ
- ٤٩- لسان العرب لابن منظور بيروت
- ٥٠- لطائف المعارف فيما لمواسم العام من الوظائف لابن رجب الحنبلي دار احياء الكتب العربيه
القاهره ١٣٤٢هـ
- ٥١- مجمع الزوائد ومنبع الفوائد لنور الدين الهيثمي دار الكتاب العربي بيروت ١٤٠٢هـ
- ٥٢- المجموع شرح المهذب لابي زكريا النووي دار الفكر بيروت
- ٥٣- مجموع فتاوي شيخ الاسلام ابن تيميه مكتبة المعارف الرباط المغرب
- ٥٤- المدخل لابن الحاج دار الفكر بيروت ١٣٩٧هـ
- ٥٥- مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح للملاعلي القاري دارالكتاب الاسلامي القاهرة
- ٥٦- المسند للامام احمد بن حنبل دار المعارف القاهرة ١٣٧٤هـ بشرح احمد شاکر
- ٥٧- المصباح المنير لآحمد الفيومي مكتبة لبنان بيروت ١٩٨٧هـ
- ٥٨- المصنف في الاحاديث و الآثار لابي بكر ابن ابي شيبه مطبعة العلوم الشرقية حيدر آباد الهند
١٢٨٨هـ
- ٥٩- المصنف لابي بكر عبد الرزاق الصنعاني منشورات المجلس الاعلي ١٣٩١هـ
- ٦٠- معارف السنن شرح سنن الترمذي لخمديوسف الحسيني مطبعة القادر بر نتنك سنتر كراچي
١٣٩٠هـ
- ٦١- المعجم الأوسط لابي القاسم احمد الطبراني مكتبة المعارف الرياض
- ٦٢- مغني المحتاج للشريبي دار الكتاب المصري القاهرة
- ٦٣- مقارنة الاديان للدكتور احمد شلبي مكتبة النهضة المصرية القاهرة ١٩٨٣
- ٦٤- منهاج السنة شيخ الاسلام ابن تيمية مكتبة الرياض الحديثة الرياض
- ٦٥- المواعظ و الاعتبار للمقريزي مطبعة النيل بمصر ١٣٢٤هـ
- ٦٦- الموطأ للامام مالك ابن انس داراحياء الكتب العربية القاهرة ١٣٧٤هـ
- ٦٧- النبوة و الانبياء محمد علي الصابوني دار القلم دمشق ١٤٠٩هـ
- ٦٨- النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة لابن تغري الاتاكي دارالكتاب اللبناني بيروت
١٤٠٠هـ

- ۶۹- وفیات الاعیان و انباء ابناء الزمان لابن خلکان دار صادر بیروت.
۷۰- تفسیر نور از دکتور مصطفی خرم دل.

جرايد و مجلات

- ۱- الازهر: محرم ۱۳۸۱ و محرم ۱۳۹۲ - محرم ۱۳۸۷ - محرم ۱۳۵۸
- ۲- البلاد: عدد ۸۳۵۱ - ۳ / ۱ / ۱۴۰۷ هـ
- ۳- عکاظ: عدد ۵۵۲۳ - ۱۳ / ۹ / ۱۴۰۱ هـ
- ۴- لواء الاسلام: ربیع الآخر ۱۳۷۰ هـ عدد ۸
- ۵- منبر الاسلام: محرم ۱۳۸۴ عدد ۱